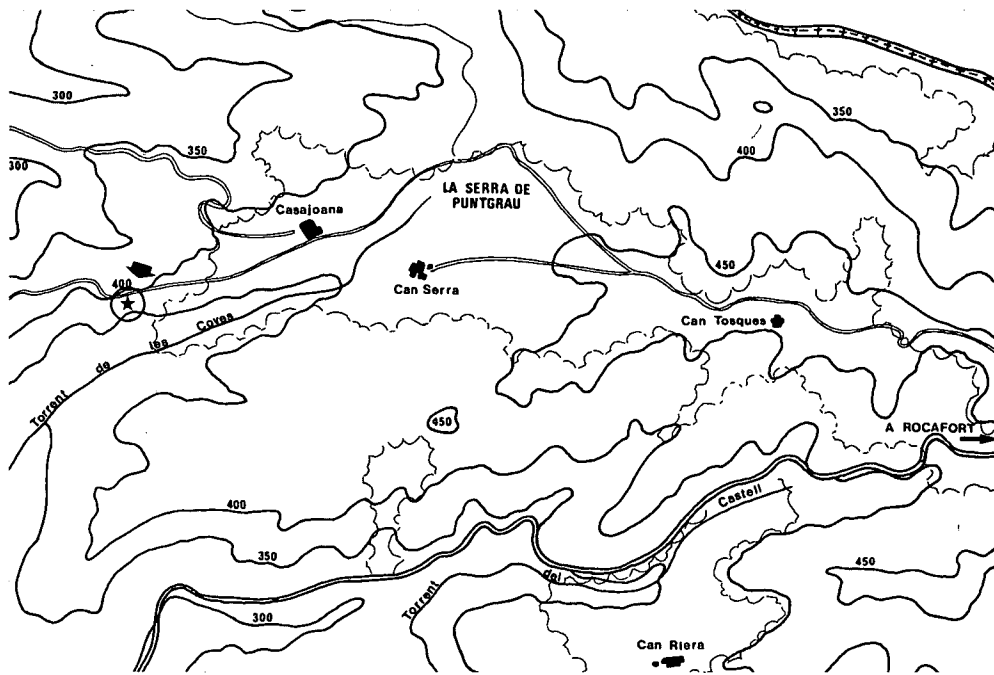

La Roca de les Creus de Casajoana (El Pont de Vilomara i Rocafort, el Bages)

Un exemple paradigmàtic de bloc termenal

Jordi Rovira i Port, Àngels Casanovas i Romeu, Enric Pérez i Bacardit

Aquest article és una nova, i pel que sembla, definitiva, aportació al coneixement i a l'estudi d'un element arqueològic que, des de fa una colla d'anys, ha anat apareixent de tant en tant en la bibliografia bagenca: la «Roca de les Creus». Coneguda d'antic, la seva primera catalogació escrita s'esdevingué l'any 1983. D'aleshores ençà l'interès dels veïns de Rocafort per preservar-la ha estat constant, fins que, finalment, el 1992 es traslladà al costat de l'església del poble, per tal d'evitar-ne la seva destrucció. L'estudi que presentem en fa una descripció i una anàlisi detallada amb la intenció de poder datar les inscripcions que presenta aquesta pedra, com també el seu ús.

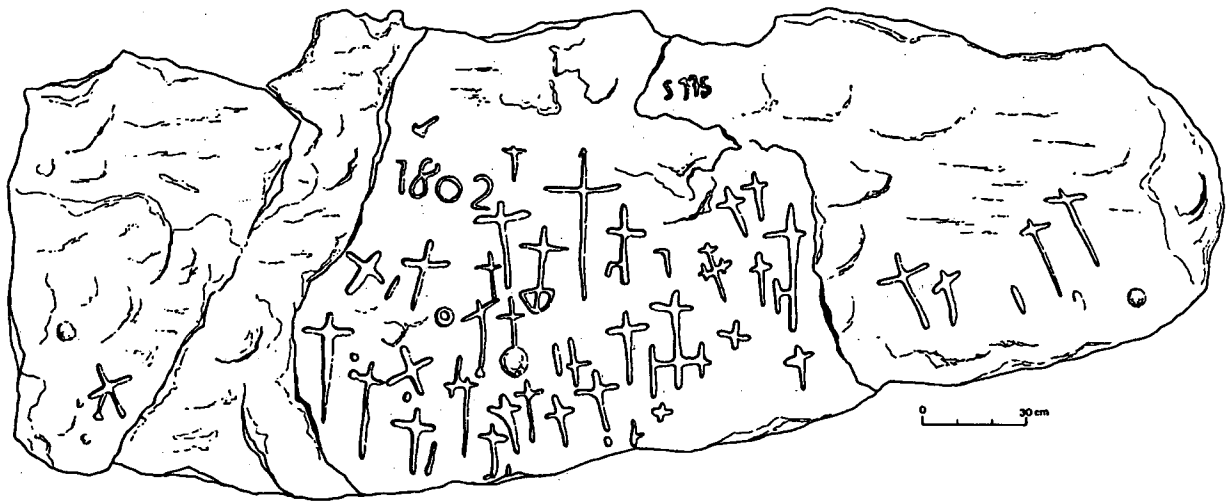

1. Plànol sintètic de l'emplaçament originari de la Roca de les Creus. L'indret apareix assenyalat mitjançant una sageta.

Introducció

Aquest treball dona a conèixer les característiques i la funcionalitat d'un bloc petri termenal profusament gravat i actualment ubicat a redós de l'església parroquial de la localitat de Rocafort de Bages (terme municipal del Pont de Vilomara i Rocafort, El Bages). En efecte, el bloc de pedra arenisca que ens ocupa és un element notable que exemplifica la tipologia i

l'ús de nombrosos suports petris emprats arreu de Catalunya —de manera similar a molts altres indrets d'Europa— com a instruments termenals i delimitadors consensuats. Així, l'anomenada Roca de les Creus, Pedra de les Creus o Còdol de les Creus, consisteix en un gran bloc prismàtic originàriament emplaçat de manera horitzontal i ara col·locat verticalment darrera l'església parroquial de Rocafort. Fins l'any 1992 aquest bloc, cobert de creus

2. La Roca de les Creus amb la totalitat de les manifestacions gravades que conté.

gravades i altres grafismes, es trobava situat al costat del camí que procedia del proper Mas Casajoana. Concretament, se situava a l'esquerra del camí i per dessota d'aquest, a uns trenta-cinc metres abans de creuar la corba de nivell dels 400 metres d'altitud, per a descendir tot seguit cap els masos de La Garriga i Roviralta (Fig.1). Antigament, si hom seguia el traçat del camí— ara quasi desaparegut— que unia el Mas Roviralta amb la Roca de les Creus, havia de fer, aproximadament, una distància de 1745 metres, i si hom pretenia arribar a aquest bloc termenal des de la localitat de Rocafort, calia recórrer una distància aproximada de tres quilòmetres i set-cents cinquanta metres. L'indret on es trobava situat era en plena carena de Casajoana i, per tant, en un lloc dominant, caracteritzat per ésser una cruïlla de camins rurals com ara l'esmentat que unia Vilomara amb Rocafort. Es trobava també molt a la vora —a uns cinc-cents metres— d'un altre brançal procedent de Viladordis. El bloc apareixia lleugerament desplaçat del seu estrat rocós, ben inclinat, amb un pendent pronunciat cap el camí. L'indret, després de pertànyer a la propietat de Roviralta, restà inclòs en el terme de Casajoana. Aquest darrer es troba ocupat des de fa uns anys per la urbanització River Park, fet que motivà la parcel·lació de la zona, i que com conseqüència d'això, el bloc gravat restés desprotegit i visible en

una parcel·la en el marge d'un dels principals vials de la nova urbanització. Així les coses, l'interès i la dedicació tant de la senyora Josefina Oliveras a partir de 1981 com d'un dels signants (E.P.B.) posteriorment, motivaren que l'Ajuntament del Pont de Vilomara i Rocafort prengué consciència de l'interès de salvaguardar la integritat del bloc termenal després que aquest fos afectat per l'incendi que patí l'esmentada urbanització l'any 1985.

D'aquesta manera, l'any 1992 s'efectuà el trasllat d'aquest bloc gravat que ens ocupa des del seu emplaçament originari fins la zona darrera de l'església parroquial de Rocafort de Bages, en una nova ubicació ajardinada que cercava la seva conservació. (MUSEU DE ROCAFORT, 1992).

Descripció del bloc i de les figuracions gravades

El bloc petri ara individualitzat formava part originàriament d'un estrat o marge rocós típic de la zona, del qual s'havia després tot constituïnt una unitat (Fig. 5). Apareixia quasi horitzontal encara que amb un lleuger pendent cap el camí, sota l'aspecte d'una gran massa pètria prismàtica caracteritzada per oferir dos plans principals aptes per a ser gravats: dos sectors laterals més baixos i un sector central, sobrealçat, de planta subtrapezoïdal, que fou el

més seleccionat a l'hora de cercar una superfície idònia per a disposar les figuracions. A l'actualitat, el bloc —col·locat verticalment— presenta una forma sub-rectangular, prismàtica, força allargada, amb un pes aproximat de 3500 quilograms i les dimensions següents: 380 centímetres de llargada màxima, 130 centímetres d'alçada i 60 centímetres d'amplada mitjana. Es troba constituït per una massa tabular d'arenisca de gra gruixut o arenisca quar-sífera amb grànuls grossos de quars i abundant mica, i es mostra als nostres ulls molt desgastat i exfoliat tant per l'erosió dels agents atmosfèrics com per causa de l'incendi de l'any 1985, el qual l'afectà de manera notable tot deixant abundants zones ennegrides i d'altres amb tonalitats rogenques.(Fig. 2).

Pel que fa als elements gravats, comprovem —com ja hem indicat suara— que el bloc té una morfologia particular que fou aprofitada per a ressaltar les figuracions. En efecte, la seva zona central presenta un sobrealçament uniforme en relació als extrems laterals i aquesta circumstància fou aprofitada per a gravar la major part de les figuracions en aquest tram central més elevat de la superfície. (Fig. 3). Així, apreciem tres registres amb les imatges següents: en primer lloc, dues dates profundament gravades —com totes les manifestacions existents— i situades, una prop de l'extrem superior del bloc en la seva zona central, angle

3. Detall de la zona central de la Roca de les Creus a la seva ubicació actual.

superior dret: 1775, i, l'altra, més gran, prop de l'extrem esquerre de la zona central, la més ben visible i ben gravada: 1802. Al costat i per dessota d'aquesta segona data apareixen perfectament visibles i força ben conservades –gravades profundament– un total de trenta-set creus distribuïdes de la manera següent: una creu grega inclinada esquerra/dreta amb un apèndix en diagonal o variant de la creu de cinc braços en la superfície del terç esquerre del bloc. En el terç dret, quatre creus llatines inclinades esquerra/dreta, una depressió longitudinal curta i una cassoleta. Pel que fa a la zona central, hi veiem repartides arreu de la superfície disponible i sense superposicions intencionades apreciables, un nombre de trenta-dues creus de diferents tipologies, quatre depressions longitudinals gravades –probablement algunes creus fallides o inacabades– i quatre cassoletes de diferents tamany i afaiçonaments. D'aquesta manera, el bloc conté en la seva totalitat les figuracions següents: dues dates –1775 i

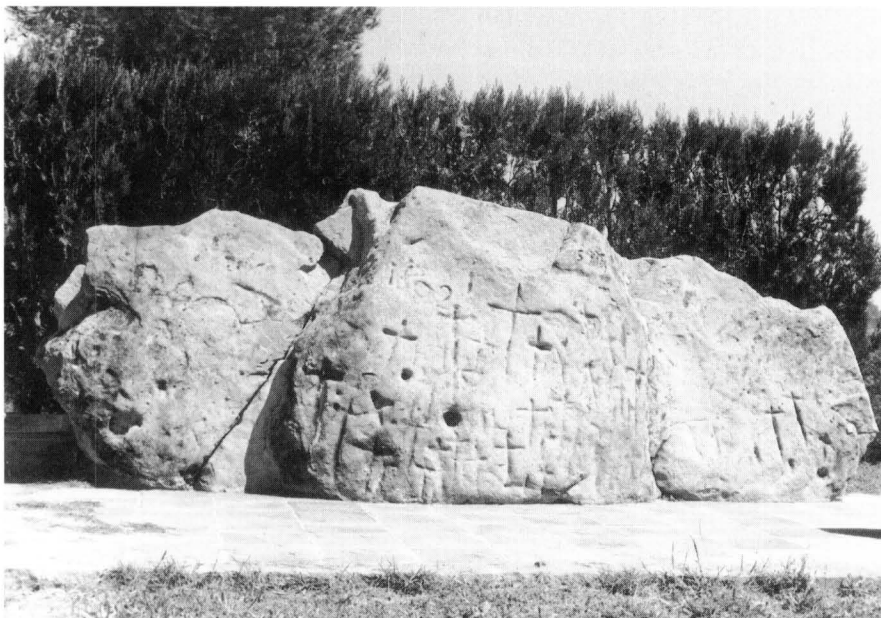
1802–, trenta-set creus –llatines simples, llatines llargues, gregues, llatines recreuades, botonades, amb peanya, variants de creus de cinc braços i antropomorfitzades, entre d'altres–, cinc depressions longitudinals –fusiformes– i sis cassoletes. (Fig.4).

Datació i funcionalitat de les figuracions

L'element que ens ocupa ha estat esmentat en diverses publicacions i ha estat objecte de diferents valoracions. (DAURA, GALOBART, 1983 a, i 1983 b, COMELLAS, 1987, DAURA, GALOBART, PIÑERO, 1995). Tot deixant de banda les diverses interpretacions suggerides al llarg del temps per a explicar aquest bloc figurat i altres elements similars, en el cas que ens ocupa, l'anomenada Roca de les Creus de Casajoana és un exemple paradigmàtic del que eren –i, sobretot des d'època alt-medieval– els blocs termenals emprats com a punts de

referència, tant de propietats com de termes municipals o parroquials o, fins i tot, com a elements senyalitzadors de vies de comunicació. (CASANOVAS, A. i ROVIRA, J., a i b, en premsa). En efecte, de la mateixa manera que succeeix en moltes altres ocasions, disposem per a la Roca de les Creus d'un cert nombre de referències documentals que des del segle XVII ens especifiquen, sense cap mena de dubte, el caràcter termenal que posseïa aquest bloc petri que ara estudiem. Així, una escriptura datada del dia 20 de març de l'any 1635 esmenta ja el bloc de pedra de terme i en un altre document datat del dia 29 de novembre de 1695 hom es refereix al bloc com un element termenal ben significat i consensuat. Així, a tall d'exemple, aquest segon document diu, entre altres comentaris el que segueix:

“...*DIE VIGESSIMA NONA MENSIS NOEMBRIS ANNO A NAY E D(O)NI MILLESSIMO SEXCENTESIMO NONAGESIMO QUINTO IN MANSO ROVIRA DE ROVIRALTA*

4. (A dalt) Visió íntegra frontal del bloc de pedra arenisca.
5. (A sota) La Roca de les Creus en el seu emplaçament originari vora el camí que menava a, o procedia, del Mas Casajoana.

TERMINI ET PARA STA MARIA DE ROCHAFORT VICENS DIOS... Nos Valentinus Rovira et Valentinus Rovira pater et filius agn heredes d(o)ni voiles et proprietaris Mansii Rovira de Roviralta termini et para Sta. Maria de Rochafort Vicens Dois prolvendo et quitando vobisincto Valentino Font dels Siraxenchs (...)

(...) Terminat duos domus novas et hereditas cujus quod terras aboriente cum terris hereditatis Petri Casajuana agrtr termi de Rocafort anant serrat avall fins a confrontar ab terris de la

heretat del pint de Vilomara a meridie cum terris dicta hereditatis del Pont de Vilomara aboccidente cum flumine de Llobregat desde la dita heretat de la Generas de talamanca migensant un single y termens posadas et a cirtio desde dit single termenant sempre a single ença fins a las terras de dit Pere casajuana termens alli posadas anant per una estada y sen va fins arribar al Codol de les Creus en la que y ha unas termens et pertinents ad nos (...).

Veiem, doncs, com la Roca de les Creus s'inscriu en el món de les mani-

festacions termenals de la mateixa manera que molts altres blocs, superfícies rocoses i construccions –o, fins i tot, arbres– que servien de suport a una variada simbologia característica dels indrets consensuats i protegits que calia respectar. En efecte, els documents catalans parlen sovint de les creus com a símbols específics i numèricament majoritaris destinats a ésser reconeguts com a senyals delimitadors o fites, ja fóssin de límits parroquials, de propietats *lato sensu*, d'espais sepulcralcs concrets, etc. Els exemples documentals són nombrosos i força explícits i així, ja des de l'any 882 en els privilegis atorgats al monestir de Sant Pere de Rodes pel rei franc Lotari comprovem fefaentment aquest important paper atorgat a la simbologia cruciforme: “...pervenit ad ipsam Tamarix, et inde pergit usque ad ipsam petram fictam (...) et in locum qui vocatur collum di valle Budica, et ascendit ad ipsam crucem, si eque descendit usque in viam jam dicta cruce per ipsam vallem usque in rivolum Budica...”. En efecte, els casos ressenyables són molt abundants. Apareixen simbologies delimitadores arreu, i, d'entre aquestes, les creus ténen un paper destacat, ja sigui en els privilegis del poble d'Artés de l'any 938, en altres privilegis de l'any 974 concedits per Benedicte VI també a Sant Pere de Rodes, o en innumbrables referències documentals, d'entre les quals cal citar de manera especial el text referit a una donació d'Emercard, comte d'Urgell l'any 1035, seguit d'un llarg etcètera que se succeeix durant segles. També l'arqueologia forneix a Catalunya abundants paral·lels de roques i altres elements petris utilitzats com a suports per a contenir un nombre variable de gravats o baix-relleus cruciformes i altres figuracions relacionables amb una funcionalitat termenal o delimitadora. Aquí esmentarem nomès a tall d'exemple els casos de la Pedra del Mas Gili (Vilalleons) –amb creus simples sense dates–, l'indret del Coll de les Creus (La Pobla de Montornés) o, finalment, la Pedra de les Creus de la Roca del Vallès, entre molts altres.(CASANOVAS, 1992).

En resum, i com hem vist amb anterioritat, aquest element –que ha man-

tingut la vigència del seu simbolisme i de la seva funcionalitat fins dates molt recents car no podem oblidar que encara en el segle XIX era objecte de renovacions consensuades –apareix citat com a pedra termenera en diferents escriptures zonals i, de fet, ja una escriptura del 20 de març de 1635 fa referència a la seva funcionalitat termenal, tot i que no esmenta explícitament l'existència de gravats en la seva superfície. Cal arribar a una altra data coneguda –el dia 29 de novembre de 1695– per tal de que la Roca de les Creus aparegui citada com a “Còdol de les Creus” i, per tant, hom especifiqui la presència de creus termenals gravades en el bloc. Així doncs, tot i no conèixer amb exactitud el moment a partir del qual aquest element inicià la seva funció com a punt termenal i delimitador consensuat, sabem que acom-

plia ja aquest paper en unes dates properes als inicis del segle XVII –i, molt possiblement, des de temps anteriors–, i que la vigència de la seva funció decau al llarg del segle XIX.

Bibliografia

CASANOVAS I ROMEU, A. i ROVIRA I PORT, J. (en premsa). “Status quaestionis de les representacions gravades medievals a Catalunya. Una visió de conjunt”. a *Congrés Internacional de gravats murals, Homenatge a Ll. Díez-Coronel*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1992.

CASANOVAS I ROMEU, A. i ROVIRA I PORT, J. (en premsa). “Els graffiti i gravats post-medievals de Catalunya” a *Congrés Internacional de gravats murals, Homenatge a Ll. Díez-Coronel*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1992.

MUSEU DE ROCAFORT. (1992). “La Pedra de les Creus”.

CASANOVAS I ROMEU, A. (1992). “La utilització de pedres i elements gravats com a fites i indicadors de límits territorials. Aportacions documentals”. a *Gala*, 1, Sant Feliu de Codines, pàgs. 143-152.

COMELLAS, J. (1987), “L'enigma de la “pedra de les creus” de Rocafort, *Regió 7*, 20 de juny.

DAURA, A.; GALOBART, J. (1983 a). *L'arqueologia al Bages (II)*, Les Fonts, Quaderns de Recerca i Divulgació. 6, Manresa. Nota 2, pàg. 58 i pàg. 61.

DAURA, A., GALOBART, J., (1983 b), “Troballes arqueològiques a Rocafort de Bages”, *Dovella*, 8, Manresa, pàgs. 33-36.

DAURA, A., GALOBART, J., PIÑERO, J. (1995), *L'arqueologia al Bages*, Monogràfics, 15. Centre d'Estudis del Bages, pàg. 286. Manresa.

Jordi Rovira i Port
Àngels Casanovas i Romeu

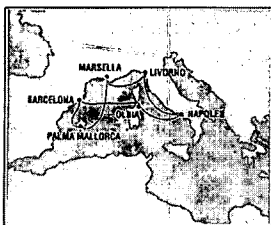
Conservadors del Museu d'Arqueologia de Catalunya (Barcelona)

Enric Pérez i Bacardit

Conservador del Museu de Rocafort (El Pont de Vilomara i Rocafort)

VIATGES CONCORD

OFERTA CREUER

Preus per persona

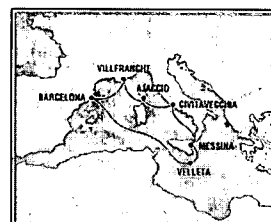
115.000 Pts.

en cabina doble interior

139.000 Pts.

en cabina doble exterior

(taxes no incloses)

Dia	Port	Arribada	Sortida
Dissabte	Barcelona		19.00
Diumenge	Palma Mallorca	8.00	17.00
Dilluns	Marsella	9.00	18.00
Dimarts	Florència		
	Pisa (Livorno)	7.00	19.00
Dimecres	Nàpols	9.30	20.00
Dijous	Olbia	11.00	18.00
Divendres	Navegació		
Dissabte	Barcelona	8.30	

SORTIDA: 23 DE MAIG

Dia	Port	Arribada	Sortida
Dissabte	Barcelona		19.00
Diumenge	Monte Carlo/Cannes	10.00	23.00
Dilluns	Ajaccio	8.00	18.00
Dimarts	Roma		
	(Civitavecchia)	7.00	19.00
Dimecres	Messina	12.00	18.00
Dijous	La Valetta	8.00	17.00
Divendres	Navegació		
Dissabte	Barcelona	8.30	

SORTIDA: 16 DE MAIG

VIAJES CONCORD, SA / G.C. NÚM. 143

PASSEIG DE PERE III, 49 / TELÈFON (93) 874 61 52 / FAX (93) 874 55 07 / 08240 MANRESA